

Π.3.2.1 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες,
σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε
30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ Γυμνασίου

Θεματική ενότητα:

Άτομο και κοινωνία

Τίτλος:

«Στη δίνη των λαβυρίνθων της Ιστορίας: το όραμα
συνεχίζεται»

ΜΑΡΙΑ ΤΟΛΥΜΕΝΟΥ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Θεσσαλονίκη 2013

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρά Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Στη δίνη των λαβυρίνθων της Ιστορίας: το όραμα συνεχίζεται

Δημιουργός

Μαρία Τολυμένου

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

(Προτεινόμενη) Τάξη

Γ΄ Γυμνασίου

Χρονολογία

Αύγουστος 2013

Διδακτική/θεματική ενότητα

Άτομο και κοινωνία

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

10 ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: εργαστήριο Πληροφορικής

II. Εικονικός χώρος: Wiki.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

- Ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές θα πρέπει να γνωρίζουν τη λειτουργία του συνεργατικού περιβάλλοντος Wiki, καθώς σε αυτό θα κληθούν να αναρτούν τις εργασίες τους, τα σχόλια και την αξιολόγηση για τις εργασίες των συμμαθητών τους.

- Απαραίτητη είναι η πολύ καλή συνεργασία με τον καθηγητή που διδάσκει το μάθημα της Ιστορίας, καθώς το παρόν σενάριο προϋποθέτει συγκεκριμένες ιστορικές γνώσεις από την ύλη της τάξης. Ιδανικά, το μάθημα της Ιστορίας διδάσκεται από τον καθηγητή της Λογοτεχνίας που εφαρμόζει το παρόν σενάριο. Αν δεν είναι αυτό εφικτό, το σενάριο εφαρμόζεται μετά τη διδασκαλία των ενοτήτων 31-39 του [διδασκτικού εγχειριδίου της Ιστορίας](#).
- Οι μαθητές θα πρέπει να έχουν εξοικείωση με το δικτυακό πρόγραμμα δημιουργίας χρονογραμμής [timerime](#). Καλό θα ήταν να έχει προηγηθεί η δημιουργία χρονογραμμής σε προηγούμενο μάθημα της Ιστορίας, ώστε να έχει γίνει εγγραφή τουλάχιστον ενός από τους μαθητές σε κάθε ομάδα, ώστε με δική του είσοδο να δημιουργείται η χρονογραμμή της ομάδας.
- Καλό θα ήταν το μάθημα της Λογοτεχνίας να γίνεται σε δίωρο συνεχόμενο και βέβαια να είναι διαθέσιμο το εργαστήριο Πληροφορικής, κάτι που μπορεί να έχει διευθετηθεί από την αρχή της χρονιάς με τον υπεύθυνο του ωρολογίου προγράμματος.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο είναι πρόταση διδασκαλίας

Το σενάριο στηρίζεται

—

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το σενάριο που παρουσιάζεται εδώ πραγματεύεται την επίδραση της ιστορικής πραγματικότητας στη διαμόρφωση της ταυτότητας, της πορείας του ανθρώπου. Η διερεύνηση του θέματος αυτού γίνεται μέσα από ένα λογοτεχνικό κείμενο (Ρέα Γαλανάκη, *Ο αιώνας των λαβυρίνθων*) με θεματικό άξονα την ιστορική διάσταση της ανθρώπινης περιπέτειας.

Οι μαθητές αρχικά διαβάζουν συνέντευξη ηλικιωμένου ατόμου που αναφέρεται στη ζωή της οικογένειάς του και στην επίδραση που είχε η ιστορική πραγματικότητα στις επιλογές των μελών της. Την ίδια επίδραση παρακολουθούν και μέσα από την προσέγγιση του ήρωα της Γαλανάκη, για το χρονικό διάστημα της συμμετοχής του στον Πρώτο Παγκόσμιο και τον Μικρασιατικό Πόλεμο. Τέλος, άλλοι μαθητές προσεγγίζουν τη σχέση συλλογικής και ατομικής εμπειρίας στις οικογένειές τους μέσα από συνεντεύξεις που παίρνουν από ηλικιωμένα μέλη, ενώ άλλοι αναπτύσσουν τον προβληματισμό τους μέσα από συζήτηση που διεξάγουν σχετικά με την επίδραση που πιστεύουν ότι θα έχουν ιστορικά γεγονότα που έχουν ζήσει και ζουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους και στις επιλογές που κάνουν και θα κάνουν μελλοντικά.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Οι επιλογές που έγιναν στο σενάριο ως προς το συγκεκριμένο λογοτεχνικό έργο και τις δραστηριότητες σχετίζονται άμεσα αφενός με τις δυσκολίες και τις αβεβαιότητες που βιώνει η ελληνική κοινωνία –και φυσικά οι μαθητές μας– και αφετέρου με την ανάγκη και προσπάθεια αναζήτησης απαντήσεων. Το έργο της Ρέας Γαλανάκη *Ο αιώνας των λαβυρίνθων* προσφέρεται για τέτοιου είδους αναζητήσεις, γιατί ένας από τους στόχους του είναι και η αναζήτηση της ταυτότητας του ήρωα. Η Γαλανάκη στρέφεται στα ιστορικά γεγονότα που έζησαν οι ήρωές της, στοχάζεται γύρω από αυτά μέσα από μία επινοημένη αφήγηση, αναζητώντας τις αιτίες που τους οδήγησαν σε συγκεκριμένες αντιλήψεις και επιλογές. Με το σενάριο επιθυμούμε να δείξουμε στους μαθητές ότι απευθυνόμαστε στο παρελθόν –ο ήρωας στις αναμνήσεις του, η συγγραφέας στην ιστορία του τόπου της, εμείς, οι αναγνώστες, στην πορεία της οικογένειάς μας– για να κατανοήσουμε πώς και γιατί φτάσαμε στο συγκεκριμένο παρόν. Στόχος του σεναρίου είναι να οδηγήσει τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι η ταυτότητα που διαμορφώνουμε είναι απόρροια της ιστορικής και πολιτισμικής

μας εμπειρίας, της οποίας η προσέγγιση και ερμηνεία θα μας καταστήσει συνειδητά και δρώντα υποκείμενα.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να φανεί η αλληλεπίδραση που υπάρχει ανάμεσα στις ζωές των ανθρώπων, τις επιλογές που κάνουν και τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες¹.
- να συνειδητοποιήσουν ότι οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν διαφορετικά τα ιστορικά γεγονότα, ανάλογα με τα βιώματα και τις επιδιώξεις τους².
- να αντιληφθούν ότι η γνώση της Ιστορίας μας καθιστά ενήμερους πολίτες με τεκμηριωμένη άποψη για όσα συμβαίνουν γύρω μας.

Γνώσεις για τη γλώσσα/λογοτεχνία

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να αντιληφθούν ότι μέρος του υλικού της «ιστορίας» του λογοτεχνικού έργου αποτελεί μέρος της «πραγματικής» ιστορικής αφήγησης της περιόδου, επαναδιατυπώνεται όμως μέσα από το πρίσμα της αισθητικής παρέμβασης και της νοηματοδότησης που του δίνει η συγγραφέας
- να κατανοήσουν τους διαφορετικούς τρόπους προσέγγισης του ίδιου θέματος μέσα από τον λογοτεχνικό και τον ιστορικό λόγο
- να παρατηρήσουν ότι ο αφηγηματικός χρόνος στη λογοτεχνία δεν είναι γραμμικός (πλήθος αναδρομικών αφηγήσεων) σε αντίθεση με την ιστορική αφήγηση στο σχολικό βιβλίο της Ιστορίας³.

¹ Τα γεγονότα του πολέμου είχαν καταλυτική επίδραση στη ζωή των ηρώων μας.

² Στο κείμενό μας ο Αντρέας και η Ανζέλ έχουν διαφορετική άποψη για τον πόλεμο.

³ Στη Γαλιανή η ροή της αφήγησης οδηγείται από τις αναμνήσεις, τις αισθήσεις, τους υπαινιγμούς.

Γραμματισμοί

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να κατανοήσουν, με τη βοήθεια της χρονογραμμής που θα δημιουργήσουν, τη «διασταύρωση» και την αλληλεπίδραση της ιστορικής εξέλιξης και της πορείας της ζωής των ηρώων
- να δημιουργήσουν κειμενικά είδη (άρθρο, προσωπικό ημερολόγιο, συνέντευξη) αποδίδοντας κατάλληλα το ύφος και το επικοινωνιακό τους πλαίσιο
- να καλλιεργήσουν την ενσυναίσθηση με την υιοθέτηση του ρόλου του δημοσιογράφου καθώς και με τη συγγραφή του προσωπικού ημερολογίου του ήρωα.
- να εργαστούν στο συνεργατικό περιβάλλον του Wiki, ώστε να δημιουργήσουν ομαδικά και να εκμεταλλευτούν τη δυνατότητα για ασύγχρονη επικοινωνία του περιβάλλοντος αυτού.

Διδακτικές πρακτικές

Στο μεγαλύτερο μέρος του σεναρίου επιλέχθηκε η εργασία σε ομάδες με κοινά φύλλα εργασίας, εκτός από την τελευταία φάση του σεναρίου, όπου δόθηκε διαφορετικό φύλλο ανά δύο ομάδες. Υπάρχουν και ατομικές εργασίες για το σπίτι, ώστε η συμμετοχή κάθε μαθητή να γίνει και σε χρόνο που θα επιλέξει εκείνος.

Οι εργασίες των μαθητών γίνονται στο Wiki, καθώς ως συνεργατικό περιβάλλον μπορεί να βοηθήσει στη συνεργασία και την ανταλλαγή απόψεων. Εκεί επίσης αναρτώνται οι εργασίες, για να προχωρήσουν οι ομάδες σε σχολιασμό. Ακόμη, καταγράφεται στη συγκεκριμένη πλατφόρμα η διαδικασία προσέγγισης του θέματος (σταδιακά), ώστε να λειτουργήσει το Wiki παραδειγματικά για τον τρόπο δουλειάς σε επόμενες εργασίες.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Στο σενάριο επιλέχθηκε η ενασχόληση των μαθητών με ένα κείμενο που θα δώσει στους μαθητές το ερέθισμα να αναρωτηθούν για τον παράγοντα των ιστορικών εξελίξεων που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητάς μας. Επιπλέον, η συγκεκριμένη ιστορική περίοδος στην οποία αναφέρεται το κείμενο θεωρείται από αυτές που κινούν το ενδιαφέρον των μαθητών (πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, διαμόρφωση συνόρων της χώρας, μικρασιατική εκστρατεία) και συμπίπτει με το περιεχόμενο του μαθήματος της Ιστορίας.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Το σενάριο εντάσσεται στη θεματική ενότητα της Γ΄ Γυμνασίου «Άτομο και κοινωνία» σύμφωνα με το [Νέο Πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών](#). Μπορεί όμως να αποτελέσει πρόταση διδασκαλίας και με το [ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών](#), για την ενότητα «Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία».

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Στο σενάριο αξιοποιείται ο επεξεργαστής κειμένου για κείμενα που δημιουργούνται μετά από συνεργασία στο Wiki (σύνταξη άρθρου) και απαιτούν αλλαγές, βελτιώσεις και αμοιβαία συνεισφορά των μελών της ομάδας. Επίσης, το πρόγραμμα αυτό προσφέρεται και για παρουσίαση του περιβάλλοντος σύνταξης ενός άρθρου, με την παράθεση γραπτού λόγου και εικόνων με λεζάντες.

Το σενάριο βασίζεται, επίσης, σε μεγάλο βαθμό στη χρήση του Wiki, καθώς εκεί αναρτάται και διαμοιράζεται το υλικό και οι ομάδες έχουν το χώρο τους, στον οποίο μπορούν να συγκεντρώνουν το υλικό τους και να συνεργάζονται για τη σύνταξη των εργασιών τους. Επίσης, το Wiki προσφέρεται για την παρακολούθηση της συμβολής κάθε μαθητή μέσα από την καταγραφή των αναρτήσεων και των σχολίων που κάνει.

Τέλος, όλη τη Β΄ φάση διατρέχει η δημιουργία μιας ηλεκτρονικής χρονογραμμής (www.timerime.com), στην οποία οι μαθητές τοποθετούν τα ιστορικά γεγονότα και τα γεγονότα της ζωής του ήρωα. Η ταυτόχρονη παρουσίασή τους, με διαφορετική διαβάθμιση χρώματος στις καταγραφές, μπορεί να οδηγήσει σε συμπεράσματα για την αλληλεπίδραση της ιστορικής πραγματικότητας και της ζωής του ήρωα.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Ρέα Γαλανάκη, *Ο αιώνας των λαβυρίθων*, 133-138, 139-141, 157-159. Αθήνα: Καστανιώτης, 2002.

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Βίντεο

[Ο αιώνας των λαβυρίθων](#)

Ιστοσελίδες

<http://timerime.com/>

Ψηφιοποιημένες συλλογές Ε.Λ.Ι.Α

[Ιστορία των Αθηνών 1834-1934. Εκατό χρόνια από τη ζωή της πόλης και των κατοίκων της](#)

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Α΄ φάση (2 ώρες)

Η τάξη είναι χωρισμένη σε τέσσερις ομάδες και βρίσκεται στο εργαστήριο Πληροφορικής. Μπορεί να έχει διατηρηθεί η σύνθεση των ομάδων από τα προηγούμενα τρίμηνα, εκτός κι αν ο διδάσκων έχει παρατηρήσει δυσλειτουργίες και έχει παρέμβει. Πάντως σε κάθε περίπτωση, οι ομάδες είναι γνωστές ήδη πριν την αρχή εφαρμογής του σεναρίου με ανάρτηση στο Wiki του μαθήματος και στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης, ώστε με την αρχή του σεναρίου να βρίσκεται ο καθένας στην ομάδα του και η τάξη να είναι οργανωμένη και χωροταξικά σε ομάδες.

Αρχικά (1^ο φύλλο εργασίας) προκειμένου οι μαθητές να ενημερωθούν για το θέμα που θα απασχολήσει το τμήμα, ακούν εν συντομία από τον καθηγητή τους τον προβληματισμό του για την επίδραση που ασκεί η κοινωνική πραγματικότητα στις επιλογές που κάθε άνθρωπος κάνει, θέμα που σχετίζεται και με την τρέχουσα κοινωνική πραγματικότητα. Στη συνέχεια διεξάγεται διάλογος και οι μαθητές παρακινούνται να πουν την άποψή τους και να την επισημάνουν και με συγκεκριμένα παραδείγματα. Στόχος είναι να συμμετέχουν ενεργά οι μαθητές και να αναπτύξουν τον προβληματισμό τους για το θέμα με το οποίο θα ασχοληθούν.

Οι μαθητές ενημερώνονται επίσης για τις φάσεις της εργασίας τους και το τελικό τους έργο, που θα είναι να διερευνήσουν κι εκείνοι ποια επίδραση έχει η ιστορική πραγματικότητα στη ζωή των μελών της οικογένειάς τους, όπως θα φανεί μέσα από μια συνέντευξη που θα πάρουν από κάποιο μέλος της. Στόχος εδώ είναι να συνειδητοποιήσουν μέσα από τη βιωματική μάθηση τη σχέση ατομικής και συλλογικής εμπειρίας στο πιο κοντινό και γνωστό τους περιβάλλον.

Η προσπάθεια προβληματισμού στο θέμα γίνεται με τη βοήθεια μιας συνέντευξης που διαβάζουν (ή και ακούν) οι μαθητές ενός ηλικιωμένου μέλους της οικογένειας κάποιου συμμαθητή τους για τη διαδρομή της οικογένειάς του. Έτσι γνωρίζουν και το κειμενικό είδος της συνέντευξης και εντοπίζουν το πλαίσιο που κι εκείνοι θα πρέπει να κινηθούν. Η συνέντευξη μπορεί να είναι από εργασία στο μάθημα της Τοπικής Ιστορίας, ή μπορεί να την έχει πάρει ο εκπαιδευτικός πριν την έναρξη του σεναρίου από γνωστό ή συγγενικό του πρόσωπο. Καλό είναι να αφορά ιστορικά δεδομένα της περιοχής των μαθητών, εκτός της γενικότερης αναφοράς σε ιστορικά γεγονότα, για να μπορούν να παρακολουθήσουν καλύτερα την αλληλεπίδραση συλλογικής και ατομικής διαδρομής. Οποσδήποτε, θα πρέπει να κινείται σε αληθοφανή πλαίσια και να έχει αναφορές σε ιστορικά γεγονότα που άσκησαν επιρροή στην οικογένεια και που είναι πιθανό να αναγνωρίσουν οι μαθητές μας και στις δικές τους οικογένειες ανάλογα την περιοχή και τις συνθήκες που ζουν.

Μετά τη συνέντευξη που ακούν/διαβάζουν, γνωρίζουν ότι θα πρέπει να καταγράψουν σε ένα σύντομο κείμενο τι τους έκανε μεγαλύτερη εντύπωση από όσα άκουσαν, στοχεύοντας να αντιληφθούν τη σημασία της ζωής των «αφανών», αλλά δρώντων υποκειμένων για την εξέλιξη μιας κοινωνίας.

Η σημασία που αποδίδουμε στη συνέντευξη, αυτή που θα ακούσουν και αυτή που οι ίδιοι θα πάρουν, έχει στόχο επίσης να αντιληφθούν την αξία καταγραφής της μνήμης των ανθρώπων ως μέσο κατανόησης της ιστορικής πορείας ενός τόπου.

Η συνέντευξη αναρτάται στο Wiki του μαθήματος σε σελίδα που έχουμε δημιουργήσει με τίτλο «Το υλικό του μαθήματος». Καλό είναι να υπάρχει αυτή η σελίδα, όπου θα αναρτούμε τα φύλλα εργασίας και όποιο άλλο υλικό δίνουμε, για να έχουν οι μαθητές την αίσθηση ενός οργανωμένου χώρου εργασίας στο Wiki.

Β' φάση (6 ώρες)

Η Β' φάση διεξάγεται στο εργαστήριο Πληροφορικής εξ ολοκλήρου, καθώς χρειάζεται οι μαθητές να συμπληρώνουν συνεχώς τη χρονογραμμή που δημιουργούν στην αρχή της φάσης αυτής.

Η επεξεργασία του 2^{ου} φύλλου εργασίας γίνεται σε δύο ώρες. Κατ' αρχάς ([2^ο φύλλο εργασίας](#)) τους ενημερώνουμε πολύ σύντομα για το μυθιστόρημα απ' όπου το απόσπασμα που μελετάμε και προβάλλουμε βίντεο που είχαν δημιουργήσει μαθητές του 1^{ου} Γυμνασίου Σητείας σε Λέσχη Ανάγνωσης για το βιβλίο. Το βίντεο είναι μια συρραφή φωτογραφιών για τα ιστορικά γεγονότα που καλύπτει το βιβλίο. Τους ζητάμε να εντοπίσουν ποια γεγονότα ήδη γνωρίζουν από την Ιστορία, προκειμένου να γίνει η σύνδεση της ζωής της οικογένειας των ηρώων του βιβλίου με την ιστορική πορεία της Κρήτης, της Ελλάδας γενικότερα. Για όλα τα ερωτήματα που θα ακολουθήσουν, θα δημιουργείται αντίστοιχη σελίδα στο Wiki. Κρίνεται απαραίτητο να δουν το βίντεο, γιατί αυτό παρουσιάζει όλες τις ιστορικές στιγμές που αναφέρονται στο βιβλίο. Έτσι θα αποκτήσουν συνολική εικόνα του βιβλίου και θα μας δοθεί η αφορμή να πούμε ότι το απόσπασμα δεν είναι παρά ένα κομμάτι μόνο μιας συνολικής αναζήτησης της ιστορίας μιας οικογένειας και ενός τόπου.

Η ερώτηση που ακολουθεί έχει στόχο να βοηθήσει τους μαθητές να προσανατολιστούν στα διαφορετικά επίπεδα χρόνου της αφήγησης, που αλλάζουν διαρκώς με τις συνεχείς αναδρομές στο παρελθόν. Για αυτό και ζητάμε να εντοπιστούν με διαφορετική γραφή τα χωρία που αποτελούν το «παρόν» του ήρωα, το χρονικό σημείο απ' όπου «βλέπει» τις αναμνήσεις του. Τον προσανατολισμό αυτό εξυπηρετεί και η σήμανση των χρονικών προσδιορισμών μέσα στο κείμενο. Προσπαθούμε να πιάσουμε ένα νήμα στην αφήγηση, που υπάρχει φόβος να αποδειχθεί δαιδαλώδης για τους μαθητές. Χρησιμοποιούμε δε αυτούς τους όρους (σήμανση, νήμα, λαβύρινθος, δαιδαλώδης), όταν τους προτρέπουμε να προχωρήσουν στις εργασίες τους, ακριβώς για να φανεί πόσο πολύπτυχη είναι η σκέψη –εδώ του ήρωα/του αφηγητή– και ότι τόσο οι νοητικές διεργασίες όσο και η γραφή που θέλει εδώ να τις αποδώσει ακολουθούν περίπλοκους δρόμους.

Με τη χρονογραμμή που θα δημιουργήσουν θα βάλουν τα γεγονότα σε χρονολογική σειρά. Το συγκεκριμένο δικτυακό περιβάλλον (www.timerime.com) κατασκευής χρονογραμμής δίνει τη δυνατότητα να τοποθετούμε γεγονότα σε διαφορετικά επίπεδα και να επισημαίνονται με διαφορετική διαβάθμιση χρώματος. Θα τοποθετήσουν λοιπόν τα ιστορικά γεγονότα των αναμνήσεων του ήρωα και τις δικές του προσωπικές επιλογές σε σχέση με αυτά. Επομένως αξιοποιούμε ένα ηλεκτρονικό εργαλείο για να φανεί η σύνδεση της όποιας προσωπικής επιλογής – για παράδειγμα η συμμετοχή του ήρωα στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο– με τα ιστορικά γεγονότα, η αλληλεπίδραση συλλογικής και ατομικής εμπειρίας. Έχει σημασία οι μαθητές να αποφασίσουν σε ποιο επίπεδο θα τοποθετήσουν τα ιστορικά γεγονότα και τα γεγονότα της ζωής του ήρωα και να δικαιολογήσουν την επιλογή τους, ώστε να δούμε αν έχουν αντιληφθεί τη σχέση ανάμεσά τους.

Πολύ σημαντική είναι εδώ η συνεργασία που θα έχουμε με τον καθηγητή που διδάσκει το μάθημα της Ιστορίας στο τμήμα. Το ιδανικό θα ήταν ο ίδιος καθηγητής να διδάσκει Λογοτεχνία και Ιστορία, για να προχωρεί ταυτόχρονα την εφαρμογή του σεναρίου με τη διδασκαλία των Ενοτήτων στην Ιστορία που αναφέρονται στις

ιστορικές εξελίξεις που βρίσκουμε στο κείμενό μας. Αν αυτό δεν είναι εφικτό, η εφαρμογή του σεναρίου θα πρέπει να γίνει μετά τη διδασκαλία των ενότητων 31-39 του μαθήματος της Ιστορίας.

Συνεχίζουμε με την προσέγγιση της εικόνας της Αθήνας του 1918. Στόχος μας εδώ είναι να συνδεθεί η ατμόσφαιρα στην πόλη με τα ιστορικά γεγονότα, στόχο που εξυπηρετούν οι δραστηριότητες για τη Μεγάλη Ιδέα και το θωρηκτό Αβέρωφ. Η σύγκριση που ζητάμε μεταξύ του τρόπου που παρουσιάζεται η παρουσία του ελληνικού στόλου στην Κωνσταντινούπολη στο λογοτεχνικό κείμενο και στο βιβλίο της Ιστορίας γίνεται για να φανεί η διαφορετική αφήγηση του γεγονότος στο λογοτεχνικό και στον ιστορικό λόγο. Η παρουσίαση της εικόνας της πόλης δίνεται ως εργασία ομαδική, που όμως δε θα ολοκληρωθεί στο σχολείο, αλλά θα τη δουλέψουν εκτός διδακτικών ωρών –μπορούν και στο σχολείο σε κάποια διαλείμματα ή στο τέλος του σχολικού ωραρίου ή σε εξωδιδακτικό χρόνο σε συναντήσεις τους– και θα αναρτηθεί στο Wiki για να παρουσιαστεί στο τέλος της Β΄ φάσης. Επιλέγεται το επικοινωνιακό πλαίσιο του άρθρου, γιατί θέλουμε να τονιστεί ο επικαιρικός χαρακτήρας των γεγονότων και να αξιοποιηθούν στοιχεία που γνωρίζουν οι μαθητές από το λογοτεχνικό κείμενο για τη ζωή του ήρωα.

Το επόμενο δίωρο –καλό θα ήταν να είναι συνεχόμενο– οι μαθητές δουλεύουν το 3^ο και 4^ο φύλλο εργασίας. Στο [3^ο φύλλο](#) οι δραστηριότητες έχουν στόχο να εντοπίσουν οι μαθητές την επίδραση του πρώτου παγκοσμίου πολέμου στους δύο βασικούς ήρωες του αποσπάσματος. Αρχικά συμπληρώνουν τα δύο σχήματα, προκειμένου να αποσαφηνιστεί η στάση τους για τον πόλεμο και η μεταξύ τους διαφοροποίηση που οφείλεται στη γνώση των δεινών του πολέμου από τη μεριά της Ανζέλ και στην άγνοια εκ μέρους του Αντρέα.

Πριν προχωρήσουν στην επόμενη δραστηριότητα πολύ σύντομα υπενθυμίζουμε το περιεχόμενο της Ενότητας 36 στην Ιστορία (« Ο ελληνισμός της δυτικής Μικράς Ασίας και του Πόντου»), καθώς η παρουσία των Ελλήνων κατοίκων της Μικράς Ασίας και τα χαρακτηριστικά τους είναι στοιχεία που διαμορφώνουν το όραμα του

Αντρέα. Η αξιοποίηση του υλικού της Ενότητας 36 στόχο έχει να κατανοήσουν οι μαθητές την ενσωμάτωση της ιστορικής πραγματικότητας στη δομή της αφήγησης και την ιστορική διάσταση στις επιλογές του Αντρέα. Στην επόμενη δραστηριότητα καλούνται να υιοθετήσουν το πρόσωπο του Αντρέα και της Ανζέλ – καλλιέργεια ενσυναίσθησης– και σε ευθύ λόγο να μιλήσουν για τις «αμοιβαίες εκμυστηρεύσεις τους». Η χρησιμοποίηση των φωτογραφιών εντάσσει στο κλίμα της εποχής.

Το [4^ο φύλλο εργασίας](#) ασχολείται με τη ζωή του Αντρέα μετά τη συμμετοχή του στον πόλεμο και την αιχμαλωσία του. Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν το ίδιο σχήμα για τον Αντρέα και τη στάση του για τον πόλεμο και να ανιχνεύσουν την αλλαγή στις ιδέες του. Συμπληρώνουν τη χρονογραμμή και προχωρούν σε απολογισμό –ατομική εργασία– με μορφή προσωπικού ημερολογίου του ήρωα.

Το τελευταίο δίωρο γίνεται η παρουσίαση των εργασιών. Στο Wiki έχει ήδη αναρτηθεί [φύλλο αξιολόγησης](#) και οι μαθητές γνωρίζουν τα κριτήρια με τα οποία θα αξιολογηθούν οι εργασίες τους από τους συμμαθητές και τον καθηγητή τους.

Τους δίνεται επίσης το 5^ο φύλλο εργασίας, που είναι διαφορετικό ανά δύο ομάδες, με την τελική δραστηριότητα που πρέπει να παρουσιάσουν το επόμενο δίωρο.

Γ' φάση (2 ώρες)

Στη Γ' φάση (συνεχόμενο δίωρο) το έργο των ομάδων διαφοροποιείται. Δύο από τις [ομάδες](#) –έχει ορίσει ο καθηγητής ποιες θα είναι– παρουσιάζουν τις συνεντεύξεις που πήραν από ηλικιωμένο συγγενή τους για τη ζωή της οικογένειάς τους. Στο τέλος της ανάγνωσης κάθε συνέντευξης ξέρουν ότι πρέπει να παρουσιάσουν σε σύντομο κείμενο τον ρόλο που είχαν οι πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις στις επιλογές των συγγενών τους και πώς αυτές οι επιλογές καθόρισαν τη ζωή τους. Αν κάποιος από τους μαθητές έχουν δημιουργήσει βίντεο με τη συνέντευξη, δείχνουν μικρό απόσπασμα.

Οι δύο άλλες [ομάδες](#) έχουν ως δραστηριότητα τα μέλη της καθεμιάς να προβληματιστούν σε μεταξύ τους συζήτηση, την οποία καταγράφουν, σχετικά με τα

γεγονότα που έχουν ζήσει οι ίδιοι ως εκείνη τη στιγμή και που θεωρούν ότι θα επηρεάσουν τη ζωή τους στο μέλλον. Από τη συζήτηση μπορεί να έχουν κρατήσει οπτικοακουστική καταγραφή και παρουσιάζουν απόσπασμά της.

ΣΤ. ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σίγουρα θα έχετε διαπιστώσει ότι συχνά οι επιλογές που κάνουμε στη ζωή μας καθορίζονται από τις εξελίξεις που συμβαίνουν γύρω μας, η ατομική μας ζωή εξαρτάται από την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά και από το πώς ο καθένας από εμάς την αντιμετωπίζει. Η σχέση αυτή θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς μας, θα επηρεάσει τη στάση μας απέναντι στον κόσμο.

✓ Πριν προχωρήσουμε, ας κάνουμε μια σύντομη συζήτηση για το θέμα αυτό, να ακουστούν και οι δικές σας απόψεις, τα δικά σας παραδείγματα.

Το θέμα αυτό έχει αποτελέσει το υλικό και για πολλά λογοτεχνικά κείμενα.

Τη σχέση αυτή θα διερευνήσουμε κι εμείς στο λογοτεχνικό κείμενο με το οποίο θα ασχοληθούμε το επόμενο χρονικό διάστημα.

Κι αφού γνωρίσουμε τους λογοτεχνικούς μας ήρωες και μέρος από τις περιπέτειες που έζησαν στη δίνη των ιστορικών γεγονότων, μπορείτε να προχωρήσετε και να μάθετε κι εσείς για τους πιο κοντινούς σας ανθρώπους, την οικογένειά σας, πώς έχει επηρεαστεί η ζωή τους από τα ιστορικά γεγονότα που έζησαν, να αναρωτηθείτε και για τον εαυτό σας πόσο σας επηρεάζει ό,τι συμβαίνει γύρω σας. Μπορείτε σε μια συνέντευξη που θα τους ζητήσετε να τους ρωτήσετε για όλα αυτά.

➤ Ας ξεκινήσουμε σήμερα διαβάζοντας τη συνέντευξη που πήραν (για το μάθημα της Τοπικής Ιστορίας) δύο συμμαθητές σας από τη γιαγιά του ενός σχετικά με την οικογένειά της και τις περιπέτειές της. Στο τέλος σας ζητώ σε ένα πολύ σύντομο κείμενο, ο καθένας χωριστά, να πείτε τι σας εντυπωσίασε περισσότερο.

- Φροντίστε να είστε σαφείς και ακριβείς στη διατύπωση της άποψής σας – με αυτά τα κριτήρια θα αξιολογηθείτε από τους συμμαθητές σας και από την καθηγήτριά σας– και κυρίως να εξηγήσετε επαρκώς την επιλογή σας.

🔔 ΣΑΣ ΘΥΜΙΖΩ:

- Το υλικό σας θα το βρίσκετε πάντα στο Wiki του μαθήματος (σελίδα «Το υλικό μας»). Στο Wiki θα πρέπει κάθε ομάδα να δημιουργήσει το δικό της χώρο / φάκελο, για να αποθηκεύει τις σελίδες της, όπου θα αναρτά και τις εργασίες.
  - Ως **ατομική εργασία** στη σελίδα της ομάδας το κάθε μέλος της θα αναρτήσει το σύντομο κείμενό του σχετικά με τις εντυπώσεις από τη συνέντευξη που διαβάσαμε.
  - Στη σελίδα «Το υλικό μας» θα βρείτε τη συνέντευξη που διαβάσαμε και το κείμενο με το οποίο θα ασχοληθούμε, το οποίο θα πρέπει να διαβάσετε για την επόμενη συνάντησή μας.
- 👍 Μπορείτε να δείτε επίσης τα κριτήρια για την τελική αξιολόγησή σας στη σελίδα «Φύλλο αξιολόγησης» στο Wiki.
- 👍 Επιπλέον σας θυμίζω ότι θετικά στοιχεία στην αξιολόγησή σας θα είναι:
- Η συνέπεια στην παράδοση των εργασιών σας.
  - Η συμμετοχή σας στο Wiki (συνεργασία, σχολιασμός).

2^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Το κείμενο με το οποίο θα ασχοληθούμε είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Ρέας Γαλανάκη *Ο αιώνας των λαβυρίθων*, που πραγματεύεται την ιστορία μιας φανταστικής οικογένειας στην Κρήτη. Ξεκινά το 1878 στην οθωμανική Κρήτη και τελειώνει το 1978, λίγο μετά την πτώση της δικτατορίας, καλύπτει δηλαδή έναν αιώνα.

- Ας παρακολουθήσουμε πρώτα ένα [βίντεο](#) που δημιουργήθηκε από μαθητές του 1^{ου} Γυμνασίου Σητείας, όταν αυτοί διάβασαν το βιβλίο στη Λέσχη Ανάγνωσης που είχαν. Έτσι θα έχετε και μια συνολική εικόνα της ιστορικής πραγματικότητας που βιώνει η οικογένεια του ήρωά μας στο χρονικό διάστημα ενός αιώνα. Ποια γεγονότα από αυτά που έχετε ήδη μάθει στην Ιστορία εντοπίζετε;

Οι πρώτες σας παρατηρήσεις στο κείμενο - Η αρχή της χρονογραμμής

- Στα αποσπάσματα που διαβάσατε και θα μελετήσετε συναντάμε τον Αντρέα Παπαουλάκη σε διαφορετικές περιόδους της ζωής του. Η αφήγηση εδώ κινείται:
  - στη χρονιά 1938 που ο Αντρέας βρίσκεται στο πατρικό του σπίτι στο Ηράκλειο Κρήτης μετά την επιστροφή του από τη Γαλλία, όπου είχε καταφύγει για πολιτικούς λόγους λίγα χρόνια νωρίτερα
  - στην περίοδο των αναμνήσεών του από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, τον πόλεμο στη Μικρά Ασία και την επιστροφή του στην Ελλάδα.
- ✓ Μπορείτε να ξεχωρίσετε τα χωρία του κειμένου για κάθε ένα από αυτά τα επίπεδα χρόνου; Μετατρέψτε στο ηλεκτρονικό σας κείμενο σε πλάγια γραφή τα χωρία στα οποία βρίσκουμε τον Αντρέα το 1938 στην Κρήτη.
- ✓ **ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ!!** Καθώς διαβάζετε, δώστε μεγάλη προσοχή στους **χρονικούς προσδιορισμούς**. Καλό θα ήταν στο ηλεκτρονικό σας κείμενο να τους

επισημαίνετε με **χρωματική ένδειξη** και **έντονη** γραφή ή υπογράμμιση. Θα είναι ένα νήμα για να προσανατολιστείτε στο λαβύρινθο της αφήγησης.

- Ένα σημείωμα γυρίζει τον Αντρέα πίσω στο παρελθόν, ο ρυθμός του χρόνου αλλάζει, η σκέψη δεν ακολουθεί κανονική ροή.
  - ✓ Σε ποια χρονική στιγμή τον οδηγεί η σκέψη του και σε ποιες αναμνήσεις;
  - ✓ Γιατί νομίζετε ότι στρέφεται στο παρελθόν του; Πώς το συνδέει με την κατάσταση που ζει εκείνη τη στιγμή, με το παρόν του;
- Η σκέψη μπορεί να κινείται μέσα στον χρόνο χωρίς να ακολουθεί χρονική σειρά. Η σκέψη του Αντρέα γυρίζει σε όσα έζησε στο παρελθόν, γιατί θεωρεί ότι εκεί βρίσκεται η αφετηρία όσων ζει τη στιγμή που τον συναντάμε στην Κρήτη. Για να κατανοήσουμε όμως αυτή του την άποψη, ας προσπαθήσουμε να βάλουμε τα γεγονότα σε χρονολογική σειρά, όπως διαδέχονται το ένα το άλλο καταγιγιστικά, και ας αναρωτηθούμε πώς το καθένα προετοίμασε τα επόμενα.
  - ✓ Για να τα παρακολουθήσετε, θα βοηθούσε μια χρονογραμμή, στην οποία θα τοποθετήσετε τα γεγονότα της ζωής του Αντρέα (οι δικές του μικροϊστορίες) και τα γεγονότα που αφορούν την ιστορία της χώρας. Πριν ξεκινήσετε να τη δημιουργείτε, σκεφθείτε και τα παρακάτω:
    - ποιο είναι το χρονικό σημείο της αρχής των αναμνήσεων του Αντρέα, άρα και η αρχή της χρονογραμμής σας
    - μέχρι ποιο χρονικό σημείο μαθαίνουμε τις αναμνήσεις του Αντρέα
    - ποιο χρονικό σημείο θα είναι το τέλος της χρονογραμμής σας
    - σε ποιο επίπεδο της χρονογραμμής θα τοποθετήσετε τα γεγονότα της ζωής του Αντρέα και σε ποιο τα ιστορικά γεγονότα. Την επιλογή σας θα την αιτιολογήσετε στους συμμαθητές σας κατά την παρουσίαση της χρονογραμμής σας.
  - Στη χρονογραμμή μπορείτε να προσθέσετε εικόνες, βίντεο, σχόλια. Στο τέλος θα την αναρτήσετε στη σελίδα της ομάδας στο Wiki.

Και τώρα ας ξεκινήσουμε την περιπλάνηση μαζί με τον Αντρέα στους λαβυρίνθους της ζωής του με μίτο μας το κείμενο της Ρέας Γαλανάκη.

➤ **Στην Αθήνα του 1918**

Ο Αντρέας μαζί με τη γυναίκα του πλοίου περπατούν στην Αθήνα, ακούν τους γύρω τους, συζητούν, γνωρίζονται.

➤ Ανάμεσα στις συζητήσεις που ακούν ο Αντρέας και η γυναίκα γίνεται λόγος και για τη Μεγάλη Ιδέα.

- ✓ Θυμάστε τι σημαίνει ο όρος αυτός; Πότε πρωτοακούστηκε στην ελληνική πολιτική ζωή; Πώς αποκτά «σάρκα και οστά» τώρα, το φθινόπωρο του 1918; Η Ενότητα 35 στην Ιστορία θα σας δώσει το απαραίτητο υλικό για να γνωρίσετε τις εξελίξεις της εποχής, στις οποίες συμμετέχει και ο ήρωας.
- ✓ Στη συνέχεια συμπληρώστε τη χρονογραμμή που έχετε δημιουργήσει με ό,τι συμβαίνει στη ζωή του Αντρέα και της χώρας.

➤ **Μα τι γυρεύει ένα θωρηκτό στην Πανεπιστημίου;**

Το φθινόπωρο του 1918 ο ελληνικός στόλος μαζί με συμμαχικές δυνάμεις φτάνουν στην πρωτεύουσα της ηττημένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την καταλαμβάνουν.

- ✓ Πώς παρουσιάζεται το γεγονός αυτό στο σχολικό βιβλίο και πώς στο κείμενό μας; Ποιες αντιδράσεις δημιουργεί στο πλήθος των ανθρώπων που παρακολουθούν; Τι σκέψεις άραγε κάνουν; Μπορείτε να συγκρίνετε τις δύο παρουσιάσεις του γεγονότος, τις δύο αυτές αφηγήσεις, του βιβλίου της Ιστορίας και του λογοτεχνικού κειμένου;
- ✓ Καταγράψτε τις απαντήσεις σας στο χώρο της ομάδας σας στο Wiki στην αντίστοιχη σελίδα.

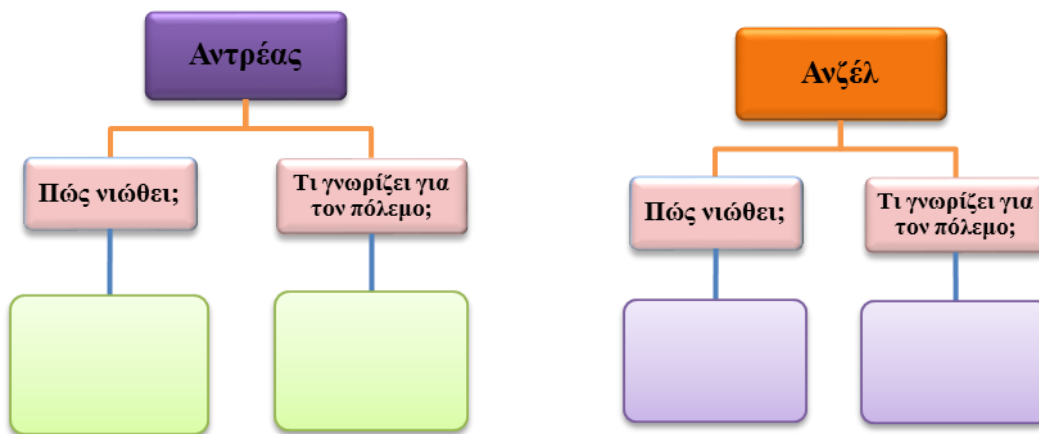
Εργασία ομαδική για το σπίτι

- Υποθέστε ότι είστε δημοσιογράφος της εποχής και γράφετε ένα άρθρο για την εικόνα που επικρατούσε στην πόλη της Αθήνας το χρονικό διάστημα 1918-1919, για το πώς οι κάτοικοί της βίωναν τις αλλαγές που συντελούνταν. Τι θα γράφατε;
- ✓ Το άρθρο σας θα το συντάξετε με τη βοήθεια του επεξεργαστή κειμένου και μετά από συνεργασία στο Wiki, όπου και θα το αναρτήσετε.
  - ✓ Μπορείτε να ακολουθήσετε τα παρακάτω προτεινόμενα βήματα για τη συνεργασία σας:
    - Καταγράψτε στη σελίδα «Το υλικό του δημοσιογράφου» της ομάδας σας: α) εικόνες της Αθήνας που εντοπίσατε στο κείμενο και β) τα θέματα συζητήσεων. Καταλήξτε ποια θα συμπεριλάβετε στο άρθρο.
    - Στο άρθρο σας παρουσιάστε την εικόνα της ζωής στην πρωτεύουσα και με φωτογραφίες που θα επιλέξετε από τη φωτογραφική συλλογή και τις καρτ ποστάλ του [Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου](#) (ΕΛΙΑ) και το [εκπαιδευτικό πρόγραμμα](#) για την Αθήνα· επισκεφθείτε εκεί τη χρονολογία 1917, όπου θα διαβάσετε για τη ζωή των ανθρώπων της εποχής. Εικόνες της εποχής μπορείτε να βρείτε και σε αναζήτηση που θα κάνετε στο διαδίκτυο. Στο άρθρο σας βάλτε ως λεζάντες των εικόνων σας φράσεις του κειμένου. Συγκεντρώστε τις εικόνες και πάλι στη σελίδα «Το υλικό του δημοσιογράφου». Καταλήξτε ποιες θα συμπεριλάβετε στο άρθρο.

Τις απαντήσεις σας στα παραπάνω ερωτήματα θα τις αναρτήσετε στη σελίδα σας στο Wiki.

3^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Ο Αντρέας και η γυναίκα του πλοίου, η Ανζέλ, αντιμετωπίζουν τον πόλεμο με εντελώς διαφορετική διάθεση. Ας δούμε πώς και ας προσπαθήσουμε να καταλάβουμε τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους. Ως βοηθό μπορείτε να συμπληρώσετε το παρακάτω σχήμα. Κατά το διάστημα της συνάντησης τους:

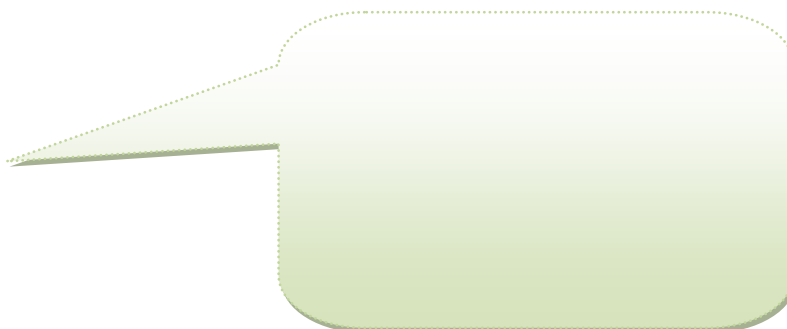
- Ας τους ακούσουμε να μιλούν οι ίδιοι, καθώς περπατούν στην Πανεπιστημίου:

Εικόνα 1: Κεντρικός δρόμος της Αθήνας το 1918

Σκεφθείτε πρώτα **αν** όλα αυτά που μάθατε στην Ενότητα 36 του βιβλίου της Ιστορίας για τη ζωή των Ελλήνων στη Μικρά Ασία –που τα γνώριζε και ο Αντρέας – τον επηρεάζουν και **πόσο**.

- ✓ Τι λέει λοιπόν ο Αντρέας για τα σχέδιά του, το όραμα που τον οδηγεί στη Μικρά Ασία:

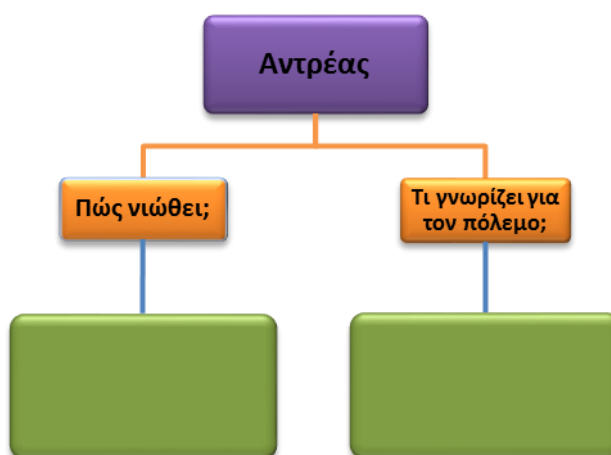

- ✓ Και η Ανζέλ τι λέει για «τους λαβυρίνθους του πολέμου» που έζησε; Ποιες σκέψεις της μεταφέρει στον Αντρέα;

4^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Η σκέψη της Ανζέλ συνοδεύει τον Αντρέα συνεχώς, από «τους λαβυρίνθους του πολέμου» μέχρι «το λαβύρινο των καινούργιων του ημερών».
  - ✓ Τι αντιπροσώπευε στη ζωή του Αντρέα η γυναίκα αυτή με το τόσο συμβολικό όνομα;
- Μετά τα πέντε χρόνια που πέρασε ο Αντρέας στη Μικρά Ασία οι αντιλήψεις και τα συναισθήματά του έχουν αλλάξει. Ως βοηθό μπορείτε να συμπληρώσετε εκ νέου το γνωστό σας σχήμα:

- Τι μεσολάβησε και άλλαξαν οι απόψεις του Αντρέα; Οι εμπειρίες του στάθηκαν καθοριστικές για αυτή τη μεταστροφή.
  - ✓ Θυμηθείτε τα κυριότερα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα που συνέβησαν από το 1919 μέχρι το 1924, χρονιά που γύρισε ο Αντρέας στην Ελλάδα από την Τουρκία, και τοποθετήστε τα στη χρονογραμμή που δημιουργήσατε. Οι Ενότητες 37, 38 και 39 της Ιστορίας που διδαχτήκατε θα σας δώσουν το υλικό. Παράλληλα συμπληρώστε τις καταγραφές σας και για την προσωπική ιστορία του Αντρέα.

- Ο Αντρέας περπατώντας στην Αθήνα της δικτατορίας του Πάγκαλου αντικρίζει εικόνες όπως αυτές:

Εικόνα 2: Παιδιά σε προσφυγικό καταυλισμό της Καισαριανής το 1925. Φωτογραφία της Νέλλης (φωτογραφικό αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

Εικόνα 3: Παράγκες προσφύγων από τη Μικρά Ασία κάτω από τον Λυκαβηττό.

- Η εικόνα του θωρηκτού επανέρχεται.
  - ✓ Θυμηθείτε πώς είχε αντιδράσει ο κόσμος που με τη φαντασία του το έβλεπε να διασχίζει την οδό Πανεπιστημίου το φθινόπωρο του 1918. Πώς αντιδρούν όμως οι θεατές τώρα στην «επίσκεψή» του στην Αθήνα;
  - ✓ Τι αντιπροσωπεύει τώρα το θωρηκτό στη σκέψη του Αντρέα;

Ατομική εργασία για το σπίτι:

- Το απόσπασμα τελειώνει με τον Αντρέα να ξεκινά την πορεία του στο «λαβύρινθο των καινούργιων του ημερών» και η χρονογραμμή σας με τις αναμνήσεις του ολοκληρώνεται. Σε αυτή τη νέα αρχή που κάνει γνωρίζουμε ότι πολλές από τις προσδοκίες για τις οποίες αγωνίστηκε έχουν διαψευστεί.
  - ✓ Ας τον φανταστούμε μετά από μια περιπλάνησή του στην Αθήνα να κάνει έναν απολογισμό στο **προσωπικό του ημερολόγιο**, στον οποίο στοχάζεται για τις απώλειες, τις ματαιώσεις που γνώρισε το όραμα που είχε για τη ζωή του.
- Η Ιστορία όμως συνεχίζεται, όπως και η προσωπική ιστορία του Αντρέα. Η πίστη στο όραμα έχει χαθεί;
  - ✓ Με τις σκέψεις του γύρω από αυτό το ερώτημα μπορείτε να ολοκληρώσετε τον απολογισμό του.

Τις απαντήσεις σας στα παραπάνω ερωτήματα θα τις αναρτήσετε στη σελίδα σας στο Wiki.

5^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Για τις δύο ομάδες: .....

- Μετά από τη γνωριμία σας με τους ήρωες και τις εμπειρίες που καθόρισαν τη ζωή τους, είναι η σειρά σας να πλησιάσετε τους ανθρώπους του δικού σας περιβάλλοντος, να ακούσετε τις δικές τους αντίστοιχες εμπειρίες.
  - ✓ Απευθυνθείτε σε κάποιον ηλικιωμένο συγγενή σας, ο καθένας σας χωριστά, και πάρτε του μία σύντομη συνέντευξη, όπως είδαμε να κάνουν και οι συμμαθητές σας στην αρχή της εργασίας μας. Πάρτε ιδέες και από τη δική τους συνέντευξη.
  - ✓ Τη συνέντευξη μπορείτε να την καταγράψετε σε οπτικοακουστική μορφή, αλλά οπωσδήποτε στο Wiki θα την αναρτήσετε ως γραπτό κείμενο.
  - ✓ Στη συνέχεια, θα πρέπει να δημιουργήσετε ένα σύντομο κείμενο – μέχρι 15 σειρές το πολύ– στο οποίο θα παρουσιάζετε την παράλληλη πορεία της οικογένειάς σας και της ιστορικής πραγματικότητας που έζησε.

5^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Για τις δύο ομάδες: .....

- Μετά από τη γνωριμία σας με τους ήρωες και τις εμπειρίες που καθόρισαν τη ζωή τους, είναι η σειρά σας να αναρωτηθείτε για τις εμπειρίες που ζείτε εσείς και οι συνομήλικοί σας και πόσο αυτές θα επηρεάσουν τη ζωή σας στο μέλλον.
  - ✓ Συζητείστε μεταξύ σας για τις εξελίξεις που συμβαίνουν γύρω σας και που θεωρείτε ότι θα έχουν ρόλο στη μελλοντική σας διαμόρφωση. Ποιο ρόλο θεωρείτε ότι θα διαδραματίσουν;
  - ✓ Αναρωτηθείτε επίσης και συζητείστε για τη σημασία των επιλογών που έχετε κάνει και πόσο θεωρείτε ότι θα επηρεάσουν το μέλλον σας.
  - ✓ Τη συζήτησή σας μπορείτε να την καταγράψτε σε οπτικοακουστική μορφή, αλλά οπωσδήποτε στο Wiki θα την αναρτήσετε ως γραπτό κείμενο.

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

<i>Οι συμμαθητές μου στις εργασίες τους:</i>	Πολύ ικανοποιητικά	Σχεδόν ικανοποιητικά	Όχι ικανοποιητικά
Επέλεξαν τα απαραίτητα στοιχεία για: α) τη δημιουργία της χρονογραμμής, β) την παρουσίαση της εικόνας της Αθήνας του 1918;			
Αξιοποίησαν τις δυνατότητες των ηλεκτρονικών μέσων που χρησιμοποίησαν;			
Ήταν πειστικοί στα κείμενα που δημιούργησαν (άρθρο, προσωπικό ημερολόγιο, διάλογος μεταξύ των ηρώων); Απέδωσαν το κλίμα και το ύφος της εποχής;			
Τα κείμενα που δημιούργησαν τα χαρακτήριζε η πρωτοτυπία και η φαντασία;			
Σας φάνηκε ότι οι εργασίες ήταν αποτέλεσμα αμοιβαίας συνεισφοράς όλων των μελών της ομάδας και ανταλλαγής απόψεων;			

- ✓ Πείτε, επίσης, ένα στοιχείο από τις εργασίες των συμμαθητών σας που θα υιοθετήσετε κι εσείς σε επόμενη εργασία σας.
- ✓ Πείτε ένα στοιχείο που οπωσδήποτε θα αλλάζατε σε κάποια από τις εργασίες των συμμαθητών σας.

Z. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το σενάριο θα μπορούσε να επεκταθεί σε όλο το τρίμηνο, με μορφή ερευνητικής εργασίας πια, και να συμπεριλάβει είτε άλλα αποσπάσματα από το βιβλίο της Ρ. Γαλανάκη, είτε (για να μην κουράσει τους μαθητές η ενασχόληση με ένα λογοτεχνικό έργο και μάλιστα δυσπρόσιτο για αυτούς σε αρκετά σημεία του) αποσπάσματα άλλων λογοτεχνικών έργων, στα οποία οι επιλογές των ηρώων καθορίζονται από την ιστορική πραγματικότητα. Θα μπορούσαν έτσι οι μαθητές να δημιουργήσουν και μία ψηφιακή βιβλιοθήκη, ένα ψηφιακό ανθολόγιο λογοτεχνικών έργων, που να διατρέχει όλη τη νεώτερη και σύγχρονη ιστορία. Σε αυτό θα μπορούσε να ενταχθεί υλικό φωτογραφικό, εικαστικό, μουσικό.

Το ίδιο θα μπορούσε να γίνει και στις άλλες τάξεις του Γυμνασίου, με κοινωνικά και ιστορικά θέματα που θίγονται στα ανθολόγια της Α΄ και Β΄ Γυμνασίου, όπως η εθνική ζωή, το πρόβλημα της ξενιτιάς, τα σύγχρονα προβλήματα.

H. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το σενάριο αυτό απαιτεί εξοικείωση του εκπαιδευτικού και των μαθητών με τις νέες τεχνολογίες, γιατί μία από τις βασικές δραστηριότητες, η δημιουργία χρονογραμμής, διατρέχει όλο το σενάριο. Επίσης, σε μεγάλο βαθμό οι δραστηριότητες πρέπει να γίνονται στο Wiki. Καλό είναι λοιπόν οι μαθητές να μπορούν να ανταποκριθούν στα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα εργασίας με ταχύτητα.

Σημαντική είναι και η καλή συνεργασία με τον καθηγητή που διδάσκει το μάθημα της Ιστορίας, ώστε να επιτευχθεί ο συγχρονισμός της ύλης των δύο μαθημάτων.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασοπούλου, Α. 2004. Ιστορία και Λογοτεχνία στο σχολείο. Μια διεπιστημονική πρόταση διδασκαλίας για την κριτική αγωγή των μαθητών στο σύγχρονο πολιτισμό. Στο *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, επιμ. Κ. Αγγελάκος & Γ. Κόκκινος, 101-131. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Αποστολίδου, Β. 2013. Λογοτεχνία και ιστορία. Μια σχέση ιδιαίτερα σημαντική για τη λογοτεχνική εκπαίδευση. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Γαλανάκη, Ρ. 1997. Δεκάλεπτη εισήγηση. Στο *Ιστορική πραγματικότητα και νεοελληνική πεζογραφία 1945-1995* (Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, Αθήνα, 7-8 Απριλίου 1995), επιμ. Θ. Καλογιάννη, 15-25. Αθήνα: Σχολή Μωραΐτη. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ρέα Γαλανάκη, *Ο αιώνας των λαβυρίθων*, 133-138, 139-141, 157-159. Αθήνα: Καστανιώτης, 2002.

1938

Καθώς παραδινότανε στον ύπνο, είχε την αίσθηση ότι το σημείωμα του Σήφη άλλαζε πάλι τον ρυθμό του χρόνου. Είχε την απαιτούμενη ηλικία για να ξέρει ότι μέσα στο σκοτεινό καλειδοσκόπιο του χρόνου πιο συχνές είναι οι αλλαγές, οι ανασυντάξεις, παρά η κανονική ροή. Ότι ώρες ώρες τα πάντα εισδύουν το ένα μέσα στο άλλο κι ανασχηματίζονται σε μιαν απρόσμενη εικόνα, πράγματα το καθένα τους πολύ οικεία και παλιά. Ακόμη και τούτη η νύχτα της Αποκριάς, σκέφτηκε τραβώντας πάνω του, όπως ήταν με τα ρούχα, τα κλινოსκεπάσματα, ξεκίνησε τη διαδρομή της ακριβώς πριν από είκοσι χρόνια.

Από τη στιγμή που η γυναίκα του πλοίου γύρισε να κοιτάξει ποιος ξέσπασε σε γέλια καταστρέφοντας τη μελαγχολία του απόπλου⁴. Ο θαλασσινός αέρας βρήκε ευκαιρία να αρπάξει από τα μαλλιά της το καπέλο. Ο Αντρέας Παπαουλάκης όρμησε, το έπιασε καθώς στροβιλιζόταν πάνω στις σανίδες του καταστρώματος, της το επέστρεψε ψελίζοντας δεύτερη φορά συγγνώμη και δικαιολογίες για τα γέλια του. Δευτερόλεπτα πριν ξαναβάλει η γυναίκα το καπέλο στο κεφάλι της, άναψαν ξαφνικά όλες οι λάμπες στο κατάστρωμα, τα μαλλιά της σπίθισαν στο χρώμα του χαλκού καθώς πλαισιώθηκαν από τον ουρανό, που από τη μια στιγμή στην άλλη ο φωτισμός του πλοίου τον έβαψε κατάμαυρο. Και δευτερόλεπτα κατόπιν, αφού άναψαν οι λάμπες, ο Αντρέας Παπαουλάκης αντιλήφθηκε ότι η γυναίκα δεν είχε καταλάβει λέξη. Δίστασε μια στιγμή, μετά επανέλαβε τα λόγια του στα γαλλικά. Η γυναίκα του απάντησε στην ίδια γλώσσα ότι δεν πειράζει.

Φορούσε αυστηρά μαύρα ρούχα, όχι μόνο το βράδυ που γνωρίστηκαν στο πλοίο, μα και όσες φορές συναντήθηκαν τους επόμενους μήνες στα πάμφωτα μεγάλα ζαχαροπλαστεία της Αθήνας, και όσες φορές περπάτησαν κάτω από τις νεραντζιές των κεντρικών λεωφόρων από την πλατεία Ομοιοίας μέχρι την πλατεία Συντάγματος, μέχρι το Ζάππειο, ανάμεσα στα καλογοητισμένα αυτοκίνητα με την ανοιχτή οροφή και την παράφωνη κόρνα, στα εύθυμα τραμ, στις κάθε τύπου άμαξες, στους κυρίους με μονόκλ στο μάτι και ρεβέρ στο πανταλόνι, στις ντάμες με τα μικροσκοπικά καπέλα, τα κοντά μαλλιά, τα χιτά ταγέρ ή τα φορέματα χιτώνες που σταματούσαν πάνω απ' τον αστράγαλο. Όσες φορές στάθηκαν να δούνε διάφορες αφίσες, λόγου χάριν για την όπερα «Ο πρωτομάστορας» και για την οπερέτα «Μοντέρνα καμαριέρα», ή για τις θεατρικές παραστάσεις των κυριών Κυβέλης Αδριανού και Μαρίκας Κοτοπούλη. Να δούνε τις αστραφτερές βιτρίνες, με τους

⁴ Το φθινόπωρο του 1918 ο Αντρέας επέστρεψε στην Αθήνα από το πατρικό του στο Ηράκλειο της Κρήτης (σημ. της διδάσκουσας).

σωριασμένους μπροστά στα τζάμια τους ζητιάνους, τους γραφικούς πλέον στην πρωτεύουσα γέροντες φουστανελοφόρους, τους όλο και περισσότερους τραυματίες τόσων και τόσων ασταμάτητων πολέμων, τους πλανόδιους μικροπωλητές, τους λούστρους, τους γαλατάδες, τους σαλεπιτζήδες, τα παιδιά που πουλούσαν σπίρτα, στραγάλια, γιασεμιά κι εφημερίδες, ή τις κομψές κοκότες των μεγάλων λεωφόρων. Όσο περπατούσαν συζητώντας τα δικά τους, τα ανεξάντλητα δικά τους, ενώ παγίδευε το αυτί τους λέξεις και φράσεις όσων επίσης έκαναν τη βόλτα τους στις δεντροφυτεμένες αρτηρίες της Αθήνας, λέξεις και φράσεις απ' την καθαρεύουσα, τη μαλλιάρη, τις επαρχιακές διαλέκτους, τα οβραϊκά, τ' αρμένικα, τα μακεδονίτικα, τα βλάχικα, τα κρητικά. Η Ελλάδα μόλις είχε διπλασιαστεί, στην Αθήνα σερίανιζαν οι παλαιοί και οι καινούργιοι Έλληνες που έρχονταν να δουν τη νέα τους πρωτεύουσα. Τα ζεστά απογεύματα καθόντουσαν στα υπαίθρια τραπεζάκια, τον χειμώνα μέσα στα ζαχαροπλαστεία, παραγγέλνανε καφέ, σουμάδα, παγωτό, γρανίτα, ούζο, λικέρ, κονιάκ, τσάι, καρυδόπιτα και κανταΐφι. Γύρω τους κόσμος που παραληρούσε για τον Βενιζέλο ή για τον βασιλιά, ποιον απ' τους δύο είχε διαλέξει ο Θεός, η μοίρα, το πεπρωμένο της φυλής για να δώσει σάρκα και οστά στη Μεγάλη Ιδέα. Και συζητούσε όλο αυτό το πλήθος μεγαλόφωνα για τις ειρηνικές συνθήκες και το τέλος του αιματηρού παγκοσμίου πολέμου, για τον ελληνικό στόλο που, εκείνο το φθινόπωρο ακριβώς μετά το πέρας του πολέμου, συνόδευε τους Αγγλογάλλους στην κατάληψη της Πόλης. Στο άκουσμα του μυθικού ονόματος Κωνσταντινούπολη οι ομιλούντες σόπαιναν, κάρφωναν το βουρκαμένο βλέμμα στο κενό, μπροστά τους έβλεπαν τεράστιο το θωρηκτό «Αβέρωφ» να διασχίζει τη λεωφόρο Πανεπιστημίου παραμερίζοντας τα κλαδιά των φορτωμένων νεραντζόδεντρων, άλλοτε να γεμίζει ως το ταβάνι τη μεγάλη αίθουσα ενός ζαχαροπλαστείου παρασέρνοντας με τα φουγάρα του τα κρύσταλλα των αναμμένων πολυελαίων, η γαλανόλευκη ξεδιπλωνόταν και πλατάγιζε από μυστικών αέρα, η μπουρού του σφύριζε τρεις φορές βραχνά για να αναγγείλει ότι ο ελληνικός στρατός, μετά από τετρακόσια εξήντα τέσσερα χρόνια ακριβώς, μόλις πάτησε το πόδι του στην Πόλη. Και μολονότι έβλεπαν τη σημαία, μολονότι άκουγαν το σφύριγμα της μπουρούς ή τον σαν της βροχής ήχο από τα κρύσταλλα των πολυελαίων, μολονότι έβλεπαν το θωρηκτό να πλέει μπροστά τους, ακόμη δεν μπορούσαν να πιστέψουν το θαύμα που είχε επιφυλάξει στην ταπεινή ζωή τους η ιστορία. Χωρίς να το καλοπιστεύουν, μα και για να μη γρουσουζέψει η αμφιβολία τους τα πρώτα ασταθή βήματα της Μεγάλης Ιδέας, γύριζαν τη συζήτηση στο άλλο κεφάλαιο των ημερών τους, στη Ρωσική επανάσταση, και αράδιαζαν κάθε είδους εικασίες για το άγνωστο τέλος των Ρομανόφ, σχολιάζοντας από διαφορετικές γωνίες τον Κερένσκι, τον Λένιν και τους μπολσεβίκους του. Σιγά σιγά επέστρεφαν μέσα στα όρια της διπλασιασμένης κατά τα τελευταία χρόνια Ελλάδας, μιλούσαν για τις συγκρούσεις στην Αθήνα εξαιτίας του γλωσσικού, ανησυχούσαν για τον θάνατο του σοβαρού θεάτρου εξαιτίας των πρώτων κινηματογραφικών αιθουσών που είχαν ανοίξει στην πρωτεύουσα. Θέματα που λίγο πολύ απασχόλησαν και τις συζητήσεις του Αντρέα Παπαουλάκη με τη γυναίκα που συνάντησε στο πλοίο, εκτός από τις αμοιβαίες τους εκμυστηρεύσεις.

Όπως, λόγου χάριν, ότι φορούσε μαύρα ρούχα επειδή ο άντρας της, Γάλλος επίσης, είχε σκοτωθεί στο μέτωπο τον προηγούμενο χρόνο. Έτσι τουλάχιστον την πληροφορήσαν στη Μασσαλία, την πόλη όπου είχε γεννηθεί, παντρευτεί και εργαστεί μέχρι πρότινος. Από τα ελάχιστα αλογόκριτα γράμματα που έφτασαν με πλάγιο τρόπο στα χέρια της, ήξερε πως ο άντρας της είχε

δεινοπαθήσει από τις κακουχίες, τη λάσπη, την πείνα, την ψείρα, την αρρώστια, τον εφιάλτη των εκατοντάδων χιλιάδων σκοτωμένων, των σακατεμένων, των επιζώντων που πάθαιναν κάθε νύχτα παρακρούσεις στον ακάλυπτο τάφο των χαρακωμάτων. Η ίδια, Γαλλίδα εβραϊκής καταγωγής, είχε δίπλωμα διδασκάλας των γαλλικών και δούλευε στη Μασσαλία, μέχρι που έμαθε το θάνατο του άντρα της. Αυτό ήταν η σταγόνα που έκανε την οργή να ξεχειλίσει εναντίον μιας πατρίδας που άφηνε τα τέκνα της να χάνονται, δίχως να μπορεί να συγκρατήσει τη χιονοστιβάδα του θανάτου. Η γυναίκα έφυγε, αφήνοντας στη Μασσαλία την αδελφή της. Δεν είχε άλλον δικό της. Σχεδόν τυχαία κατέληξε στην Αθήνα. Περίμενε σύντομα μια μάλλον θετική απάντηση για την πρόσληψή της σε σχολείο της πρωτεύουσας, παραδίδοντας εν τω μεταξύ ιδιαίτερα μαθήματα.

[...]

[Ο Αντρέας] της εκμυστηρεύθηκε τα σχέδια του. Σε λίγο θα έπαιρνε το πτυχίο του, αλλά δεν σκόπευε ούτε να κατεβεί στην Κρήτη ούτε να διοριστεί άλλου. Ήθελε να μπει στον στρατό και να πολεμήσει υπέρ της Μεγάλης Ιδέας στη Μικρά Ασία, στο πλευρό των βενιζελικών. Τον ενθουσίαζε αυτή η προοπτική που είχε ανοίξει πρόσφατα. Η γυναίκα έσφιξε τα χείλια και απέστρεψε το βλέμμα. Ο Αντρέας δεν το πρόσεξε, έκανε μάλλον ότι δεν το πρόσεξε. Ρούφηξε μια γουλιά κονιάκ αμίλητος. Κυριολεκτικά φλεγόταν από την επιθυμία του να πολεμήσει. Όπως φλεγόταν και από την επιθυμία του για τούτη την πικρή γυναίκα.

Και Μάρτης ήταν πάλι –αναστέναζε δύο δεκαετίες αργότερα στην κρεβατοκάμαρα των γονιών του ο Αντρέας χωρίς να μπορεί να κλείσει μάτι. Στράγγιζε μια μια τις τελευταίες μέρες του ο μήνας, λίγο προτού αναχωρήσει αυτός ως χαμηλόβαθμος αξιωματικός του βαρέως πυροβολικού για τη Σμύρνη. Τότε περίπου το Συμβούλιο της Ειρήνης, ανακατατάσσοντας μετά τον πόλεμο τον χάρτη, παραχώρησε στην Ελλάδα τη Θράκη, εκτός από την περιοχή της Πόλης, και της ανέθεσε επίσης την προσωρινή διοίκηση της Σμύρνης, αντίδωρο εκτός άλλων και για τη θλιβερή συμμετοχή της χώρας στην εκστρατεία εναντίον των Σοβιετικών επαναστατών στην Ουκρανία. Ο Αντρέας ανακοίνωσε ενθουσιασμένος στη γυναίκα που συνάντησε στο πλοίο την κατάταξή του στον ελληνικό στρατό, μολονότι δεν είχε ακόμη περατώσει τις πτυχιακές του εξετάσεις. Βιαζότανε να πάρει μέρος στη δημιουργία της Ελλάδας «των πέντε θαλασσών και των τριών ηπείρων». Της εξήγησε ότι εκείνες τις ημέρες έφευγε στρατός για τη Θεσσαλονίκη με προορισμό τη φημισμένη Σμύρνη, την παραθαλάσσια κοσμοπόλη της Ιωνίας που αριθμούσε εκατόν πενήντα χιλιάδες κατοίκους ελληνικής καταγωγής, οι πιο πολλοί τους έμποροι ευκατάστατοι, και ακολουθούσαν ογδόντα χιλιάδες Τούρκοι και μετά Αρμένιοι, Εβραίοι, Ευρωπαίοι και Λεβαντίνοι. Μια πόλη σαν τις ευρωπαϊκές, της υπογράμμισε, με χρηματιστήριο, τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες, σχολεία, θέατρα και μεγάλα αρχοντόσπιτα όχι μόνο στη βιτρίνα της ανά τον κόσμο γνωστής με το όνομα Και προκουμαίας της, μα σε όλους σχεδόν τους πλακοστρωμένους με άσπρη πέτρα δρόμους της. Άκουγε πως μέχρι στην άμμο πάνω, δίπλα στο νερό, είχαν χτίσει οι Έλληνες τα δίπατα μεγάλα σπίτια τους, στο προάστιο της Μπελαβίστας, στο Κορδελιό, στη Σκάλα και άλλου.

Η γυναίκα τον διέκοψε για να τον ρωτήσει: «Και σου αρκούν αυτά για να πάς να πολεμήσεις;» Της απάντησε υψώνοντας τον τόνο της φωνής του: «Εμένα μου αρκούν». Σταμάτησαν να περπατούν. Σταμάτησαν και να μιλούν. Το ένα βλέμμα βυθομέτρησησε το άλλο, γνωρίζονταν και

δεν γνωρίζονταν ο άντρας που έφευγε να πολεμήσει, η γυναίκα που τον αποχαιρετούσε. Το ένα χέρι άρπαξε το άλλο. Πήγαν να φιληθούν, γύρω τους ήταν κόσμος. Περπάτησαν, βρήκαν ένα κοντινό φτηνό ξενοδοχείο. Έσιμζαν στον παράδεισο των παρανόμων.

Την έλεγαν Ανζέλ. Έτσι ισχυρίστηκε η γυναίκα, ή έτσι θέλησε ο Αντρέας το όνομά της, όταν σαν άγγελος ερχόταν στο μυαλό του τα πέντε χρόνια που έμεινε στη Μικρά Ασία. Άπλωνε δυο χέρια, σήκωνε το κορμί, γυμνό από τα μαύρα ρούχα, φως που ερχόταν να τον βρει για να τον προστατέψει –όσο μπορεί να προστατέψει η σκέψη μιας γυναίκας έναν στρατιώτη στη νίκη, ή ακόμη πιο πολύ στην ήττα του. Μα και για έναν επιπλέον λόγο είχε περάσει από δίπλα του σαν άγγελος, σκέφτηκε ο Αντρέας Παπαουλάκης μετά τους πρώτους μήνες στη Μικρά Ασία. Του είχε προαναγγείλει τους λαβυρίνθους του πολέμου με τον υπαινχτικό, τον διφορούμενο τρόπο των αγέλων όταν προειδοποιούν τους ανίδεους ανθρώπους. Του υπέδειξε τη φρίκη, που η αντανάκλασή της τρελαίνει έως και τις ασφαλείς στα μετόπισθεν γυναίκες, πόσο μάλλον τους πολεμιστές. Όχι ότι ο ίδιος δεν θα πήγαινε αν ήξερε, αν δεν αρνιότανε μάλλον να παραδεχτεί τι είναι πόλεμος. Οπωσδήποτε θα πήγαινε, γιατί είχε πιστέψει στις μεγάλες λέξεις. Αλλά με άλλη ψυχή.

Ο Αντρέας Παπαουλάκης ένιωσε πάλι την ασφυξία που του έφερναν τα δεινά εκείνης της εκστρατείας. Δεν ήθελε να τα θυμάται. Σηκώθηκε, άνοιξε το παράθυρο. Η λεμονιά της διπλανής αυλής ανέδωσε το επιτάφιο και μαζί γαμήλιο άρωμά της, στα ύψη λάμπαν πεντακάθαρα τα αστέρια, τον τύλιξε η ψύχρα μιας ξάστερης μαρτιάτικης νυχτιάς, είχαν καταλαγιάσει πια και οι γλεντοκόποι των Απόκρεω.

[...]

Βιάστηκε να γυρίσει στην Αθήνα για να πάρει το πτυχίο του. Αναζήτησε την Ανζέλ στο σχολείο όπου επρόκειτο να προσληφθεί. Πληροφορήθηκε ότι είχε εργαστεί εκεί, αλλά μετά τη Μικρασιατική καταστροφή ζητούσε επίμονα να φύγει από την Ελλάδα. Είχε αφήσει τη μόνιμη διεύθυνση της αδερφής της στη Μασσαλία. Ο Αντρέας Παπαουλάκης την αντέγραψε κι έφυγε.

[...]

Σε λίγο περπατούσε πάλι κάτω από τις νεραντζιές μιας κεντρικής λεωφόρου, παρατηρώντας την πρόοδο των αυτοκινήτων, ξαναπιάνοντας λέξεις και φράσεις των περαστικών, αδιάφορος ωστόσο για τους τίτλους των μεσημβρινών εφημερίδων, των λογοκριμένων εδώ κι έναν μήνα από τη δικτατορία του Παγκάλου. Αφότου γύρισε από τήν αιχμαλωσία του πληροφορήθηκε όλες τις εξελίξεις μαζεμένες: την επανάσταση του θρυλικού Μαύρου Καβαλάρη συγκινήθηκε καθώς η είδηση του θύμιζε το εικοσιτετράωρο που αμύνθηκε με το σύνταγμα του Πλαστήρα και την αιχμαλωσία του μόλις το άφησε για να βρει τον Σήφη, την εκτέλεση των θεωρηθέντων ως υπαιτίων της καταστροφής, την κατάργηση της βασιλείας, τις κυβερνήσεις που διαδέχονταν η μια την άλλη. Ήθελε καιρό ακόμη για να τα χωνέψει όλα. Για την ώρα επιζητούσε μιαν απόσταση ασφαλείας από τις εφημερίδες, αλλιώς μπορεί να άνοιγαν όλες οι πληγές του ζαφνικά.

Σαν τα τζιτζίκια του Βασιλικού Κήπου στο Σύνταγμα, που ανοίγανε και κλείνανε όλα μαζί τον δικό τους απολογισμό του αίματος εκείνο το απομεσήμερο, αρχές Ιουλίου. Κάθισε στο

συνηθισμένο του τραπεζάκι στο πεζοδρόμιο και παρήγγειλε καφέ. Δεν μπορούσε να εξηγήσει για ποιο λόγο δεν είχε γράψει ποτέ στην Ανζέλ, πολύ περισσότερο δεν ήξερε αν έπρεπε τώρα πια να της γράψει στη διεύθυνση της αδερφής της. Το πιθανότερο ήταν να είχε αλλάξει η ζωή της, όπως άλλωστε είχε αλλάξει και η δική του. Το διαπίστωνε κάθε στιγμή: στη μετά τη Μικρασιατική καταστροφή Αθήνα με τους χιλιάδες εξαθλιωμένους πρόσφυγες, στη μετά τον πόλεμο και την αιχμαλωσία ζωή του, κανένα δέντρο πια δεν μεταμορφωνόταν σε σύμβολο από την αχλή του ήλιου που έγερνε, κανένα τριαντάφυλλο δεν τίναξε το δειλινό τα πέταλά του γύρω άπ' την Ακρόπολη, σπάνιζαν μέχρι και τα ψίχουλα για τα γκρίζα περιστέρια. Προπαντός δεν πιανόταν η αναπνοή του κόσμου από το δράμα ενός νικηφόρου θωρηκτού που διέσχιζε τις λεωφόρους παραμερίζοντας τα κλαδιά των φορτωμένων νεραντζόδεντρων, που γέμιζε ως επάνω τα μεγάλα ζαχαροπλαστεία παρασέρνοντας με τα φουγάρα του τα κρύσταλλα των πάμφωτων πολυελαίων. Αυτός τουλάχιστον αδυνατούσε να διασταυρωθεί με τέτοια θαύματα. Καθώς προσαρμοζόταν βήμα το βήμα στον λαβύρινθο των καινούργιων του ημερών, διαισθανόταν ότι η Ανζέλ γδυνόταν από τα φτερά του αγγέλου συγκεντρώνοντας τα σύμβολα και τις αλληγορίες που της είχε αποδώσει σε εκείνο που πραγματικά υπήρξε. Ένα πάθος. Που με τον δικό του τρόπο εξακολουθούσε να υπάρχει, μολονότι είχε χαθεί. Όπως τόσα και τόσα άλλα μέσα στην ψυχή του.